

VILÁG- TÖRTÉNET

8. (40.) évfolyam 2018. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SÁGHY MARIANNE – BAÁN IZSÁK OSB**
THÉBÁTÓL A BAKONYIG
- **JEAN-MICHEL CARRIÉ**
THÉBAIAK NYUGATON?
- **KAREN BLOUGH**
SZENT MÓRIC LÁNDZSÁJA MINT A POGÁNYSÁG ELLENI
HADJÁRAT RÉSE AZ OTTÓ-KORBAN
- **BEAT NÄF**
HOGYAN LETT SZENT MÓRIC
A NÉMET-RÓMAI BIRODALOM VÉDŐSZENTJE?
- **GUDE SUCKALE-REDLEFSEN**
SZENT MÓRIC, A FEKETE KATONA KULTUSZA
A NÉMET-RÓMAI BIRODALOMBAN
- **SZEMLE**
NOVÁK VERONIKA, TŐSÉR MÁRTON, FÁBIÁN LAURA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

8. (40.) évfolyam 2018. 2.

TARTALOM

Tanulmányok

Sághy Marianne – Baán Izsák OSB: Thébától a Bakonyig. Szent Móric és vértanútársainak tisztelete Európában (4–21. század)	175
Jean-Michel Carrié: Thébaiak nyugaton? Hadtörténet és hagiográfia	197
David Woods: Szent Móric és a thébai légio legendájának eredete	229
Karla Pollmann: Verses szenvedéstörténetek. Lyoni Szent Eucherius: Az agaunumi mártírok szenvedéstörténetének időmértékes parafrázisai	241
Frederick S. Paxton: Liturgia és gyógyítás a kora középkori szentkultuszban. A lázcsillapító Szent Zsigmond-mise	263
Karen Blough: Szent Móric lándzsája mint a pogányság elleni hadjárat része az Ottó-korban	287
Bozóky Edina: Szent Móric lándzsájának legendája Viterbói Gottfried szerint	311
Beat Näf: Hogyan lett Szent Móric a Német-római Birodalom védőszentje?	329
Gude Suckale-Redlefsen: Szent Móric, a fekete katona kultusza a Német-római Birodalomban	339

Emlékezet

Szent Eucherius: Az agaunumi vértanúk, Szent Maurícius és társai kínszenvedése	353
--	-----

Szemle

Egy régi klasszikus új köntösben (Novák Veronika)	359
A muszlim hódítás és a bizánci hatalom összeomlása Észak-Afrikában (Tösér Márton)	362
Az uralkodói ideál a középkori Cseh Királyságban (Fábián Laura)	367

Jelen számunkat Sághy Marianne és Baán Izsák OSB szerkesztette
A fordításokat lektorálta Sághy Marianne

Az agaunumi vértanúk, Szent Maurícusz és társai kínszenvedése

Előszó

Eucherius üdvözlét küldi a Krisztusban igen szent Salvius püspök úrnak.

Elküldöm Szentségednek a mi vértanúink szenvedéstörténetét.¹ Nem akarom ugyanis, hogy egy ilyen dicsőséges vértanúság történetét az emberek emlékezetéből merő gondatlanság folytán kitörölje az idő. Ezért aztán kikutattam a dolog igazságát alkalmas tekintélyektől, vagyis kizárólag olyanoktól, akik állításuk szerint Izsák, szent genavai² püspök elbeszéléséből ismerték meg a szenvedéstörténetnek ezt a változatát, aki viszont, úgy hiszem, a még korábbi időben élt szent Tódor püspöktől³ hallotta. Így hát, míg mások a különböző helyekről és országokból aranyat, ezüstöt és másféle ajándékokat ajánlanak föl a szentek dicsőségére és tiszteletére, én ezt az írásomat ajánlom föl neked, ha kegyesen elfogadod; kérve ezért közbenjárásodat minden bűnömért, később pedig védőszentjeim örökös oltalmát. Te is emlékezz meg rólam az Úr színe előtt, a szentek tiszteletéhez mindig ragaszkodva, szentséges uram és méltán boldogságos testvérem.

Az agaunumi vértanúk szenvedése

I.

Azoknak a szent vértanúknak a szenvedését, akik dicsőséges vérükkel Agaunumot nevezetessé tették, a történetek dicsőségéhez illő módon előadjuk, ragaszkodva ahhoz a hitelességhez, amellyel a vértanúság története hozzánk eljutott, hiszen a történet emlékét az utódok elbeszéléseinek köszönhetően még nem mosta el a fele-

1 Szent Eucherius lyoni püspök (†450 k.) által írt legenda (*Passio Acaunensium martyrum*). Szent Maurícusz és társai (néhány közülük név szerint ismert: Exuperius, Candidus, Victor, Innocentius és Vitalis) a thébai légión katonáiként szolgáltak. A légión (6600 ember) onnan kapta a nevét, hogy tagjai az alsó-egyiptomi Théba környékéről származtak. Ez a vidék korán befogadta az evangéliumot, ezért nem lehetetlen, hogy mindannyian keresztények voltak.

2 Genava azonos a mai Genffel.

3 Theodorus octodorumi vagy sedunusi püspök aláírása 381-ben szerepel az aquileiai zsinaton. Az ő egyházmegyéjéhez tartozott Agaunum.

dés. Ugyanis ha egy-egy vértanú miatt egyes helyeket vagy egyes városokat, amelyek magukénak mondhatják őket, híresnek tartanak, és nem is ok nélkül, hiszen a leghatalmasabb Istenért áldozták drága lelküket, mekkora tisztelettel kell övezni ama szent agaunumi helyet, ahol a hagyomány szerint Krisztusért oly sok ezer vértanút öltek meg kegyetlenül?

De most már beszéljünk inkább ama szentséges szenvedés okáról.

II.

Maximianus alatt, aki tisztársával, Diocletianusszal együtt uralkodott a római állam fölött, a legtöbb provinciában mártírok egész seregét kínozták vagy ölték meg. Mert ez a Maximianus, amint kapzsiságtól, kéjsóvárságtól, kegyetlenségtől és egyéb bűnöktől megszállottan őrjögött, istentelenségében hadba szállt a keresztény név kiirtásáért, mivel a pogányokátkozott rítusainak hódolt, és az ég Istenével szemben hitetlen és érzéketlen volt. Ha valaki akkoriban meg merte vallani, hogy az igaz Isten tisztelettel, a mindenütt őráratkozó katonai osztagok elhurcolták, és megkínozták vagy megölték. A császár, mintha szabadságra engedte volna a barbár népeket, haderejét egészen a vallás ellen mozgósította.

Volt abban az időben egy thébainak nevezett katonai légió. Őket a keleti részekről vezényelték ide Maximianus támogatására, csupa hadi dolgokban serény férfit, akik kitűntek vitézségükkel, de még inkább hitükkel: a császáráért bátorságukkal, Krisztusért odaadó buzgalommal küzdöttek. Az evangéliumi parancsról fegyveresen sem feledkeztek meg, hanem megadták Istennek, ami az Istené, és ami a császáré, azt visszaszerezték a császárnak. Ezért azután, amikor a többi katonához hasonlóan őket is kirendelték a keresztények sokaságának zaklatására, egyedül ők merték megtagadni a kegyetlenség szolgálatát, kijelentve, hogy ilyen parancsnak nem fognak engedelmessékedni. Maximianus éppen a közelben volt, mert Octodurum környékén pihente ki egy utazás fáradalmait. Amint hírül vitték neki, hogy ez a légió föllázadt a császári parancs ellen, és letáborozott az agaunumi hegyszorosban, sértettségében őrülden dühöngeni kezdett.

Mielőtt azonban továbbmennék az elbeszélésben, jó lesz közbeiktatnom ennek a helynek a leírását.

III.

Agaunum mintegy hatvan mérföldre esik Genava városától, és tizennégy mérföldre a Lemannus-tó⁴ felső végétől, ahol beletorkollik a Rhodanus.⁵ Maga a helység az Alpok hegláncai között egy völgyben fekszik, ezért az odavezető út nehezen járható, meredek és szűk, mert a gyors sodrású Rhodanus a sziklás hegy lábánál hordalékból egész sáncot hagy hátra, amelyen alig lehet átkelni. Ha azonban átküzdjük magunkat a szoroson, a sziklafalak között meglehetősen tágas, sík mező tárul a szemünk elé. Itt táborozott le a szent légió.

4 A vértanúság színhelye a Genfi-tótól keletre fekvő Agaunum, a mai Saint-Maurice volt. (Eucherius nem ismeri a helyszínt, a távolság valójában tíz mérföld.)

5 Rhône.

Maximianus tehát, amint már mondtam is, miután meghallotta a thébaiak válaszát, parancsának semmibevétele miatt esztelen haragra lobbanva a légióból minden tizedik embert megöletett, hogy a többiek félelmükben könnyebben hajoljanak a császári parancsra. Majd megismételve korábbi utasítását, elrendelte, hogy a maradékot kényszerítsék a keresztények üldözésére. Amint a thébaiakhoz megérkezett az ismételt parancs, és megtudták, hogy megint rájuk erőltetik ezt a pogányokhoz illő üldözést, a táborban mindenfelé beszélgetni kezdtek, és csoportokba verődve bizonygatták, hogy soha senkinek sem fogják ezt a szentségtörő szolgálatot teljesíteni, hogy mindig átkozni fogják a bálványok imádását, és ki fognak tartani a szent és isteni vallás kultuszában, mert ők az egyetlen, örökkévaló Istent tisztelik, és inkább kiállják a legvégső megpróbáltatásokat is, mint hogy a keresztény hit ellen fellépjenek. Ezt megtudván, Maximianus minden vadállatnál kegyetlenebbül újra szabadjára eresztette vérengző ösztöneit, és megparancsolta, hogy ismét tizedeljék meg őket, a maradékot pedig ismét szorítsák rá arra, amit elutasítottak. Miután a thébaiakhoz újból megvitték a parancsot, elkülönítették és ledöfték azokat, akikre a sors esett; a többi katona pedig beszélgetéseiben egymást serkentette, hogy tartsanak ki ebben a dicsőséges dologban.

IV.

A leghatásosabban mégis Szent Maurícusz buzdított a hitre és a hűségre azokban a napokban, annak a légiónak a – katonai kifejezéssel – *primiceriusa*, aki Exsuperius *campiductorral* és Candidus katonai *senatorral* együtt lelkesítette az embereket, külön-külön biztatva mindenkit és emlékeztetve a hitre. Vértanú katonatársaikat is felemlegetve győzködte őket, hogy Krisztus szentségéért, az isteni törvényekért, ha úgy hozza a szükség, mindnyájuknak meg kell halniuk, és arra figyelmeztetett, hogy kövessék azokat a bajtársaikat és barátait, akik már előttük az égbe jutottak. Hiszen ezeknek a szent férfiaknak a példája révén akkor már fényesen ragyog szemük előtt a vértanúság dicsősége. Ilyen elődöktől és példaképektől lelkesítve levelet küldtek a még mindig elvakultan háborgó Maximianusnak, amilyen istenfélőt, olyan bátrát is. A hagyomány szerint így hangzott:

„Neked katonáid vagyunk, császár; de egyben Istennek szolgálói is, amit szabadon megvallunk. Neked a katonai szolgálattal tartozunk, neki ártatlanságunkkal; tőled fáradozásaink zsoldját kaptuk, tőle életünk kezdetét vettük. Téged, császárunkat semmiképpen sem követhetünk ebben a dologban anélkül, hogy meg ne tagadnánk a teremtő Istent, nekünk feltétlenül teremtőnket, Urunkat, és – akár akarod, akár nem – neked is teremtődöt. Ha nem olyan gyászos dologra szorítasz minket, hogy őt megsértjük, akkor, amint eddig, ezután is engedelmeskedni fogunk neked; ha viszont mégis, akkor inkább neki fogunk engedelmeskedni, mint neked. Akármilyen ellenség ellen följánljuk neked a kezünket, de ártatlanok vérével nem szennyezhetjük be. A jobbnak tud harcolni istentelennel és ellenségekkel szemben, de nem tud jámbor polgárokat kínozni és meghurcolni. Úgy emlékszünk, a polgárokért és nem a polgárok ellen fogtunk fegyvert. Mindig az igazságért harcoltunk, az istenfélelemért, az ártatlanok üdvéért: mindeddig ez adott számunkra értelmet a veszedelmeknek. Hűségünk szerint harcoltunk mindeddig, de hogyan őrizhetnénk meg hűségünket

irántad, ha nem tanúsítunk hűséget Istenünk iránt? Először az isteni szentségekre esküdtünk föl, és csak utána az uralkodóikra: szükségszerű, hogy ne higgy nekünk a másodikkal kapcsolatban, ha az elsőt megszegjük.

Keresztényeket kerestetsz velünk, hogy megbüntesd őket; most már nem kell tovább másokat keresned: itt vagyunk neked mi, akik megvalljuk, hogy az Atyaisten mindenek teremtője, és hisszük, hogy az ő Fia, Jézus Krisztus: Isten. Láttuk, amint azokat, akik társaink voltak a fáradalmakban és a veszedelmekben, karddal ledöfik, és közben miránk is fröccsent az ő vérükből; mégsem fájlaltuk szent bajtársaink halálát, testvéreink holttestét nem sirattuk meg, sőt inkább dicsértük, és örvendezve vittük temetni, mert méltónak találtattak szenvedni Urukért, Istenükért. És most sem lázadtunk fel, még életünk közeli végveszedelmében sem, és még az ilyen helyzetben a legerősebben munkáló kétségbeesés sem fordított ellened minket. Íme, fegyverünket a kezünkben tartjuk, és nem állunk ellen, mert jobbnak gondoljuk, ha meghalunk, mint ha gyilkolunk, és inkább akarunk ártatlanul elpusztulni, mint bűnösen élni. Bármit is határozol rólunk a továbbiakban, bármit parancsolsz, bármivel fenyegetsz, tüzet, kínzásokat, fegyvert kiállni készek vagyunk. Kereszténynek valljuk magunkat, nem üldözhetünk keresztényeket.”

V.

Miután Maximianus mindezt meghallotta, és látta, hogy Krisztus hitében mennyire eltökélt a lelkük, lemondott arról, hogy dicsőséges szilárdságukat megtörheti, és eldöntötte, hogy egyetlen ítélettel mindet megöleti. Parancsot adott, hogy katonai csapatokkal vegyék körül őket, és hajtsák végre parancsát. Miután ezek, akiket küldött, megérkeztek a szent légióhoz, istentelen módon kardot emeltek a szentekre, akik az élet szeretete miatt nem utasították el a halált. Így aztán halomra öldösték őket, akik nem is kiáltottak, nem is ellenkeztek, hanem fegyverüket letéve nyújtották a nyakukat a keresztényüldözőknek, mutatták hóhéraiknak torukukat vagy fedetlen testüket. Nem folyamodtak pusztá számbeli sokaságukhoz, sem a fegyvereik nyújtotta védelemhez, hogy karddal próbálják megvédeni az igaz ügyet, hanem csak azt tartották az eszükben, hogy megvallják Őt, aki nem kiáltott, amikor megölni vitték, és aki – mint a bárány – szóra sem nyitotta ajkát; az Úr juhaiként ők is túrték, hogy a rájuk támadó farkasok pusztítsák őket. Ezeknek az istenfélőknek a holttetemei beborították ott a földet, és drága vérük patakokban folyt.

Volt-e valaha is olyan veszett düh, amely háború nélkül ekkora mézszárlást okozott? Volt-e olyan vadság, amely egyetlen ítélettel ennyi embert végeztetett ki, még ha bűnösöket is? Sokaságuk nem volt akadálya annak, hogy igaz létükre megbüntessék őket, pedig rendszerint még a bűn is megtorlás nélkül szokott maradni, ha sokan követik el. Azonban ez a szörnyűséges és kegyetlen zsarnok végül elpusztította ezt a szent sereget, amely az eljövendők reményéért megvetette a jelenvaló dolgok kézzelfoghatóságát. Így ölték meg tehát azt a – nyugodtan mondhatom – angyali légiót, amely hitünk szerint már az igazi angyalok légióival együtt dicséri örökké a mennyben a Seregek Urát, Istenét.

VI.

Viktor vértanú azonban nem volt tagja annak a légiónnak, sőt nem is katona volt, hanem kiszolgált veterán. Arrafelé mentében véletlenül találkozott azokkal a katonákkal, akik a vértanúktól elvett zsákmánynak örvendezve falatoztak. Meghívták, hogy lakomázzon velük. Miután a víg katonák elbeszéléséből megismerte az ügyet, elátkozva vendéglátóit, elátkozva a vendéglátást is, fölállt, hogy otthagyja őket. Amikor azok erre megkérdezték, hogy netán nem keresztény-e ő maga is, azt válaszolta, hogy keresztény, és mindig az is marad; erre rögtön rárontottak és megölték. A többi vértanúhoz tehát ugyanazon a helyen csatlakozott, halálával éppúgy, mint a neki járó tisztelettel.

A nagyszámú mártír közül nekem csak ezek nevét sikerült megtudnom, tehát szent Maurícusét, Exsuperusét, Candidusét és Viktorét, a többi név számunkra ismeretlen, de meg van írva az élet könyvében. Azt mondják viszont, hogy ebbe a légióba tartozott még Ursus és Viktor vértanú is, akikről a hagyomány azt tartja, hogy Solodurumban szenvedtek mártírhalált. Solodurum⁶ az Arula⁷ folyón túl elhelyezkedő kis város, nem messze a Rhenustól.⁸

VII.

Érdeemes még megjegyezni azt is, milyen véget ért Maximianus, a kegyetlen zsarnok. Csellel életére tört vejének, az akkor uralkodó Nagy Konstantinnak; cselszövése azonban lelepleződött, őt magát pedig Massiliánál elfogták, és rövidesen fölakasztották. Istentelen életét rút halállal fejezte be méltó módon.

A hagyomány szerint a szent agaunumi vértanúk tettét szenvedésük után sok évvel annak a helynek a püspöke, szent Tódor fedezte föl. Azt hiszem, mindenképpen el kell mondanom, milyen csoda történt, amikor a vértanúk tiszteletére a bazilikát építették, amelyet egyébként nem egyszerűen a sziklafal mellé, hanem a sziklához hozzáépítve emeltek. Történt pedig, hogy a többi mesterember között, akik erre a munkára elszegődtek, akadt egy ács is, aki még mindig pogány volt, és ezt mindenki tudta róla. Amikor egy vasárnap mindenki elment, hogy megülje az aznapi ünnepet, és egyedül ő dolgozott a műhelyében, hirtelen megjelentek ott, abban a helyiségben, nagy fényességben a szentek, elragadták ezt az ácsot, és megkötözték, hogy megfenyítsék. Saját szemével látta ott a vértanúkat, akik megvesszőzték, és megfeddték többek között azért, mert pogány létére el merte vállalni ezt a szent munkát. Mindezt olyan kegyesen tették a szentek, hogy az ács megdöbbenve és megrettenve üdvösséges nevet kért magának, és nyomban keresztényé lett.

VIII.

Elbeszélem még a szentek csodái közül az egyik leghíresebbet is, amelyet mindenki ismer. Quincinusnak, a kiváló és köztiszteletben álló férfiúnak a felesége, amikor annyira megbénult, hogy a lábát sem tudta használni, megkérte a férjét, vigye el őt

---

6 Solothurn, egy katolikus többségű svájci kanton székhelye.

7 Aare.

8 Rajna.

a messzi Agaumba. Miután a szent vértanúk bazilikájának a templomszolgái bevitték őt oda, a szállására a saját lábán tért vissza, kigyógyulva tagjainak sorvadásából, a vele történt csodát most már ő maga híreszteli mindenfelé.

Úgy gondolom, ezt a két csodát kellett hozzáfűznöm a szentek szenvedéstörténetéhez, bár nagyon sok más olyan eset is van, amikor az Úr cselekvő ereje démonoktól való megtisztulásban vagy más gyógyításban szentjei által megnyilvánul.

Fordította: Tokodi Péter

CONTENTS

Studies

Marianne Sághy – Izsák Baán OSB: From Thebes to the Bakony: The Cult of Saint Maurice and his Companions in Europe (4 th –21 th Century)	175
Jean-Michel Carrié: Thebans in the West? Military History and Hagiography	197
David Woods: The Origin of the Legend of Maurice and the Theban Legion	229
Karla Pollmann: Poetry and Suffering: Metrical Paraphrases of Eucherius of Lyons' Passio Acaunensium Martyrum	241
Frederick S. Paxton: Liturgy and Healing in an Early Medieval Saint's Cult: The Mass in Honore Sancti Sigismundi for the Cure of Fevers	263
Karen Blough: The Lance of Saint Maurice as a Component of the Early Ottonian Campaign against Paganism	287
Edina Bozóky: The Legend of Saint Maurice' Lance according to Gottfried of Viterbo	311
Beat Näf: How Did Saint Maurice Become the Patron Saint of the Holy Roman Empire of the German Nation?	329
Gude Suckale-Redlefsen: The Cult of Saint Maurice, the Black Soldier in the Holy Roman Empire of the German Nation	339

Memory

Eucherius of Lyon: Passio Acaunensium Martyrum	353
--	-----

Book Reviews

Education and Culture in the Barbarian West: From the Sixth through the Eighth Century (Veronika Novák)	359
Muslim Expansion and Byzantine Collapse in North Africa (Márton Tóssér)	362
The Ideal Ruler in Medieval Bohemia (Laura Fábíán)	367

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet
A kiadásért felel Fodor Pál igazgató
A szerzési, tördelési munkálatokat
az MTA BTK TTI tudományos információs témacsoportja végezte
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

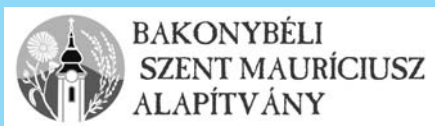

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

Lapszámunk támogatói:
Szent Mauríciusz Monostor
Bakonybéli Szent Mauríciusz Alapítvány

A Világtörténet 2018-as évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap